

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 7ΗΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1985

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΛΟΥΚΑ ΜΟΥΣΟΥΛΟΥ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΙΣ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Διονύσιος Ζακυθινὸς λέγει τὰ ἐξῆς:

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τὴν «Ἑλληνικὴν Βιβλιογραφίαν (1466 *ci.* - 1800), Τόμος Πρῶτος: Ἀλφαβητικὴ καὶ χρονολογικὴ Ἀνακατάταξις», ὑπὸ Θωμᾶ Ἰ. Παπαδοπούλου, βιβλιοθηκαρίου εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Βουλῆς.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, πλὴν ἄλλων προγραμμάτων καὶ συστηματικῶν ἐρευνῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπιτελοῦνται εἰς τὰ εἰδικὰ Κέντρα αὐτῆς, ἐνισχύει, δημοσιεύει καὶ προβάλλει ἀξιόλογα ἔργα ἐπιστημονικῆς ὑποδομῆς. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου χρησιμοποιεῖ πολλάκις καὶ ἐξωτερικὰς δυνάμεις, παρέχουσα εἰς μεμονωμένους συγγραφεῖς τὴν δυνατότητα τῆς ἐνίοτε πολυδαπάνου ἐκδόσεως τῶν ἔργων των. Διὰ τῶν κληροδοτημάτων ἀποβιωσάντων Ἀκαδημαϊκῶν καὶ ἄλλων δωρητῶν καὶ εὐεργετῶν τὸ Ἰδρυμα ἐμπλουτίζει τὰς ἐκδοτικὰς συλλογὰς του. Οὕτω, τὰ «Πρακτικά», αἱ «Πραγματεῖαι», τὰ «Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας», ἡ «Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη», τὰ «Διάφορα Δημοσιεύματα» καὶ ἐν γένει τὰ ἐπιστημονικὰ δημοσιεύματα τῶν Κέντρων Ἑρεῦνης, περιοδικῶς ἐκδιδόμενα, φιλοξενοῦν εἰς τὰς σελίδας των καὶ ἐξωτερικοὺς συνεργάτας. Εἰς τὸν σιωπηλὸν τοῦτον μόχθον, τὸν ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων χρησίμων, μετέχουν ἐν ἰσοτιμίᾳ πολλοὶ διδάσκαλοι καὶ φερέλπιδες νέοι, οὐχὶ σπανίως καὶ ὥριμοι ἤδη ἐρευνηταί.

Ἐνωρὶς ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἔστρεψε τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ Βιβλίου καὶ τοῦ ἐντύπου λόγου γενικώτερον. Εἰς τῶν παλαιότερων ἐρευνητῶν τῆς ἐθνικῆς μας ἐντύπου παραγωγῆς, ὁ Ἀνδρέας Παπαδόπουλος Βρεττός, ἐξέδωκε «Κα-

τάλογον τῶν ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ 1821 τυπωθέντων βιβλίων παρ' Ἑλλήνων» (Ἀθῆναι 1845), ὁ ὁποῖος ἐμπλουτισθεὶς ἐπανεξεδόθη, ὑπὸ τὸν εὐρύτερον τίτλον «Νεοελληνικὴ Φιλολογία» (1854 - 1857). Ἐκτοτε πλείους ὅλη ἐρευνητῶν συνέβαλεν εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ σπουδαίου ἔργου τούτου. Ἐπικούρος τῆς προσπάθειας ὑπῆρξεν ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἰδρυσίν της, ἀρχικῶς τῷ 1931, προέβαλε τὴν σκέψιν περὶ συντάξεως Βιβλιογραφίας Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο τελικῶς ἐγκατελείφθη. Καὶ ὁρθῶς ἐγκατελείφθη, διότι ἡ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων, παλαιγενέης, λαμπρὰ εἰς πληρότητα, εὐκρίνειαν καὶ κάλλος, δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ συστοιχῇ μετ' ἄλλων, ἐξαιρουμένης βεβαίως τῆς Λατινικῆς. Ἀντ' αὐτοῦ, τὴν 25ην Μαρτίου 1934 προσκηρύχθη διαγωνισμὸς δι' ἀπονομὴν Βραβείου τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζίης τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν πληρεστέραν «Ἑλληνικὴν Βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1800 - 1863». Τὸ Βραβεῖον τοῦτο ἀπενεμήθη εἰς τοὺς Δημήτριον Γκίνην καὶ Βαλέριον Μέξαν, ὁ πρῶτος τόμος τοῦ Καταλόγου τῶν ὁποίων ἐδημοσιεύθη τῷ 1939. Ἠκολούθησεν ἡ ἔκδοσις δύο εἰσέτι τόμων, τῷ 1941 καὶ 1957. Εἰς νέαν προκήρυξιν τῆς Ἀκαδημίας, διὰ τὴν περίοδον 1864 - 1897, ἀνταπεκρίθη ὁ Νικόλαος Μαυρῆς. Τὸ ὑποβληθὲν κείμενον τοῦ ἔργου του εἶναι σήμερον εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐκφράζεται ἡ εὐχὴ ὅπως, αἰρομένων τῶν δυσχερειῶν καὶ ἐνδεχομένως διὰ νέων φροντίδων, τὸ χρησιμώτατον τοῦτο βοήθημα τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κοινοῦ.

Ἡ Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία ἠτύχησε νὰ εὕρῃ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Émile Legrand τὸν ἐμπνευσμένον καὶ ἀκάματον ἐργάτην. Τὸ ἐνδεκάτομον ἔργον τοῦ Γάλλου ἐρευνητοῦ Bibliographie Hellénique, τὸ ὁποῖον ἠρξάτο δημοσιευόμενον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1885, καὶ τὸ δίτομον Bibliographie Ionienne (δημοσιευθὲν μεταθανατίως, τῷ 1910, μετὰ συμπληρωμάτων ὑπὸ τοῦ Hubert Pernot), ἀλλὰ καὶ τὸ Bibliographie Albanaise, ἐκδοθὲν τῷ 1912, ἐπίσης μεταθανατίως, ἔργον καὶ τοῦτο Ἑλληνικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀποτελοῦν ἄθλον μέγιστον. Εἰς τοὺς ὀγκώδεις αὐτοὺς τόμους εἰκονίζεται τεκμηριωμένη ἐπὶ στοιχείων ἱστορικῶν ἢ πνευματικῇ δραστηριότης τῶν Ἑλλήνων, ἰδίᾳ τῶν Ἑλλήνων τῆς Διασπορᾶς καὶ τοῦ μέζονος Ἑλληνικοῦ χώρου. Τοῦ λοιποῦ καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι δικαιοῦνται νὰ εἶναι ὑπερήφανοι.

Ἐν τῇ πράξει ἡ Bibliographie Hellénique ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἀπλῆς βιβλιογραφίας καὶ ἀποδεικνύεται σύγγραμμα ἀπαρμιλλοῦ ὑποδομῆς τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος μέχρι τοῦ ἔτους 1790. Ὁ γράφων τὰς λέξεις ταύτας ἀναπολεῖ μετὰ συγκινήσεως τὰ ἔτη, τὰ ὁποῖα ἔζησεν ἀπὸ τοῦ 1928 καὶ ἔξῃς εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν εἰς τὴν ὁποίαν ἐμόχθησεν ὁ μέγας ἐκεῖνος ἐρευνητής,

ότε ως μαθητής τοῦ Hubert Pernot καὶ ἐν συνεχείᾳ ὡς γραμματεὺς τοῦ Νεοελληνικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Σορβόνης εἶχε τὴν εὐτυχίαν ν' ἀναδιφήσῃ τὰ κατάλοιπα τοῦ Legrand. Ἐκ τῶν πρώτων ἔσπευσε νὰ δημοσιεύσῃ σύντομον ἀνάλυσιν τοῦ δευτέρου τόμου τῆς Βιβλιογραφίας τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἐπιμελείᾳ Louit Petit καὶ Hubert Pernot, εἰς τὸ διὰ πρώτην φοράν ἐκδιδόμενον περιοδικὸν «Ἑλληνικά» (τόμος πρῶτος, 1928, σελ. 452 κ.έ.).

Ἐνθυμίζω ἐπίσης ὅτι ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης, τὴν ἐβδόμην Δεκεμβρίου 1978, καὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς πεντακοσιοστῆς ἐπετείου τῆς ἐν Μιλάνῳ τῆς Ἰταλίας ἐκδόσεως, ἐν ἔτει 1476, τῆς «Ἐπιτομῆς τῶν Ὁκτώ τοῦ Λόγου Μερῶν», τοῦ Κωνσταντίνου Λασκάρεως, ἐπεχείρησα, ὑπὸ τὸν τίτλον «Χαλκοτύποις σελί-σιν. . .», νὰ ἀναπτύξω τὴν σημασίαν τοῦ μεγάλου τούτου ἄθλου, ὁ ὅποιος ἔφερε τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα, εἰς τὴν χορείαν τῶν μεγάλων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης. Ἔλεγον τότε: «Διὰ τὸ βιβλίον καὶ περὶ τὸ βιβλίον ἤρchiσε διαμορφουμένη μακρὰν τῆς ὑποδουλωθείσης Ἑλλάδος νέα πολιτικὴ θεωρία, νέα θεωρία, νέα ἰδεολογία, μία νέα Μεγάλῃ Ἰδέᾳ. Τὸ ἰδεολογικὸν τοῦτο σύστημα τοῦ ἐν τῇ ἐξορίᾳ Ἑλληνισμοῦ, ὡς ἦτο φυσικόν, ὑπέστη τὰς ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος, αἱ ὁποῖαι ἀνεμόχλευον τὸ πνευματικὸν ἔδαφος τῆς ἀναγεννωμένης Εὐρώπης, ἰδίως τῆς Ἰταλίας. Πρόσωπα, ροπαὶ καὶ πράγματα εἰσῆγον νέα στοιχεῖα εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πατριωτισμόν». «. . . Ὅπωςδὴποτε ἡ μεγάλη γενεὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀναγεννήσεως, ἰσταμένη μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Τουρκοκρατίας, δεχομένη ἰσχυρὰς δονήσεις τῆς ἀναγεννωμένης Εὐρώπης, προβάλλουσα τὴν Τυπογραφίαν ὡς μέσον παιδευτικῆς ἀνακαινίσεως καὶ διεθνοῦς ἀκτινοβολίας, ἐδημιούργησεν ἐν ἰδιάζον κεφάλαιον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας» (Μεταβυζαντινὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά, Ἀθῆναι 1978, σελ. 347 κ.έ.).

Τὰ «βιβλία» τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος μέχρι καὶ τοῦ 18ου αἰῶνος, περιεγράφησαν ὑπὸ τοῦ Legrand. Ὁ κατάλογός των ἐπλουτίσθη μετὰ ταῦτα ὑπὸ πολλῶν ἐρευνητῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ξένων. Αἱ ἐπιτεύξεις εἰς τὸν τομέα τοῦτον ὑπῆρξαν μεγάλαι. Ἐν τούτοις οὐσιῶδες μέρος τῆς Βιβλιογραφίας τῆς προαναφερθείσης περιόδου λαμβάνει εἰσέτι καὶ ἀπαιτεῖται περαιτέρω ἐρευνα διὰ νὰ ἀνευρεθῇ ὅ,τι τελικῶς ἔξ αὐτῆς περιεσώθη. Ἐξ ἄλλου ἡ διάσπαρτος καταγραφή τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν Βιβλιογραφίας ἐδημιούργει προβλήματα εἰς τοὺς ἐρευνητάς. Ἡ κατὰ χρονολογικὴν μόνον τάξιν καταγραφή τοῦ ὕλικου ἀπεδεικνύετο ἀνεπαρκής. Ὡς εἶναι εὐνόητον, οἱ ἐπὶ μέρους ἐρευνῆται δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχουν πλήρη γνῶσιν περὶ τῶν παλαιῶν Ἑλληνικῶν ἐκδόσεων, αἵτινες ἔχουν μέχρι σήμερον βι-

βλιογραφηθῇ, εἶναι δ' ἐξ ἄλλου προφανές ὅτι ἡ προσπέλασις τοῦ συγκεκριμένου ἀντιτύπου ἀποβαίνει πολλάκις δυσχερής, ἂν μὴ ἀκατόρθωτος. "Ομως ἡ ἀνάγκη καθίστατο ὁσημέραι ἐπιτακτικὴ καὶ ἡ συγκρότησις ἔργων ὑποδομῆς ἀπαραίτητος, ὥστε ἡ ἔρευνα νὰ τύχῃ οὐσιαστικῆς βοήθειας εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τοῦτο ἔχουσα ὑπ' ὄψιν ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐδημοσίευσε προσφάτως, εἰς τὴν ἐκδοτικὴν σειρὰν τῆς «Πραγματεῖαι», ὀγκώδη τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία (1466 - 1800): Ἀλφαβητικὴ καὶ Χρονολογικὴ Ἀνακατάταξις». Συντάκτης τούτου εἶναι ὁ παλαιὸς μαθητὴς μου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν κ. Θωμᾶς Παπαδόπουλος, βιβλιοθηκᾶριος σήμερον εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, ἀνὴρ γνωστὸς διὰ τοὺς ἐρευνητικούς του μόχθους, διὰ τὴν ἀποθησαύρισιν καὶ ἔκδοσιν καιρίων παλαιογραφικῶν κειμένων, ἀλλὰ καὶ κειμένων τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας. Οὗτος ἐκοπίασεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ Εὗρετηρίου του. Ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἶχον πληροφορηθῇ περὶ τῶν προσπαθειῶν του. Τὸν παρώτρυνον νὰ ὁλοκληρώσῃ τὰς σχετικὰς ἐρεῖνας του καὶ πρῶτος εἰσηγγήθην τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, εἰς τὰς ἐκδόσεις τῆς ὁποίας προτεραιότητα πρέπει νὰ ἔχουν τὰ ἔργα κοινῆς ὠφελείας.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργον ἀναφέρεται εἰς τὴν παλαιότεραν τοῦ ἔτους 1800 Ἑλληνικὴν Βιβλιογραφίαν. Ὡς γνωστόν, ἡ τῆς περιόδου ἐκείνης ἐκδοτικὴ παραγωγὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Διασπορᾶς ὑπῆρξε πλουσιωτάτη, εἰς τρόπον ὥστε ἡ πρωτοπορία τῆς χώρας εἰς τὸν πνευματικὸν τομέα τοῦτον νὰ εἶναι ἀναμφισβήτητος, ἔναντι ὅλων τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν Κρατῶν.

Ἀλλ' ἡ καταγραφή τῆς ἐθνικῆς βιβλιογραφίας τοῦ παρελθόντος εἶναι, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς, ἔργον τεράστιον. Διὰ νέων εὐρημάτων ἐμπλουτίζεται συνεχῶς, αἱ δὲ περὶ αὐτῆς ἔρευναι οὐδέποτε ὁλοκληροῦνται. Διὰ λόγους ἱστορικούς, παρόμοιαι ἔρευναι διὰ τὴν συγκρότησιν τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιογραφίας τῶν Ἑλλήνων τῆς παρωχήμενης ἐκείνης χρονικῆς περιόδου εἶναι ἀπείρως δυσχερέστεραι. Πολλῶν ἐκ τῶν ἐκδόσεών της δὲν μᾶς περιεσώθη οὔτε ἐν ἀντίτυπον. Τοῦτο διότι, κατὰ τὴν περίοδον εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφερόμεθα, δὲν ὑπῆρχον ὀργανωμένοι βιβλιοθήκαι εἰς τὸν δεινῶς δοκιμαζόμενον Ἑλλαδικὸν χώρον, διὰ τοὺς κατοίκους τοῦ ὁποίου κυρίως προωρίζοντο αἱ εἰς τὴν ξένην πραγματοποιούμεναι ἑλληνικαὶ ἐκδόσεις. Ἐξ αὐτῶν καὶ ἄλλων λόγων, αἱ μετὰ ταῦτα ἔρευναι διὰ τὴν ἀνακάλυψιν ἀντιτύπων κατέστη μόχθος δυσχερέστατος. Γίνεται, ἐπομένως ἀντιληπτὸν τὸ μέγα κατόρθωμα τοῦ σοφοῦ Γάλλου ἑλληνιστοῦ, ὁ ὁποῖος ἐδαπάνησεν ἑαυτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν, προβολὴν καὶ ἱστο-

ρικήν διαπραγμέτευσιν αὐτῶν τῶν βιβλίων. Μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου πολλοὶ ἐρευνηταί, Ἕλληνες καὶ ξένοι, ἐπλούτισαν διὰ νέων εὐρημάτων τὸν κατάλογον αὐτῆς τῆς Βιβλιογραφίας. Καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου ἔρευνα συνεχίζεται. Εὐθὺς μετὰ τὰς πρώτας «προσθήκας» τὸ πρόβλημα ὠξύνθη. Ἡ καταγραφή διεσπάρη. Ἡ ἐπισήμανσις ἀντιτύπων ἐκδόσεων αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθουν νὰ λανθάνουν προϋπέθετεν ἀσφαλῆ κωδικοποίησιν ὅσων εἶχον εὑρεθῇ ὑπὸ τῶν πολλῶν προγενεστέρων.

Αὐτὴν τὴν κλεῖδα ἀσφαλείας κατήρτισεν ὁ Θωμᾶς Παπαδόπουλος μὲ τὸν πρῶτον τόμον τοῦ Καταλόγου του εἰς τὸν ὁποῖον ἀναφερόμεθα. Πράγματι, ἀρχικὴ πρόθεσις τοῦ συντάκτου ὑπῆρξεν ἀκριβῶς αὕτη, δηλαδή ἡ ἐπισήμανσις τῶν βιβλιογραφικῶν μελετῶν αἱ ὁποῖαι κατὰ καιροὺς ἐδημοσιεύθησαν, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἡ συντετημένη ἀποδελτίωσις καὶ κωδικοποίησις, κατὰ τρόπον πρακτικὸν καὶ εὐχρηστον, ὅλων τῶν ἐν αὐταῖς βιβλιογραφουμένων. Μετὰ τὴν κωδικοποίησιν ἐθεωρήθη χρήσιμος ἡ προσθήκη καὶ ἄλλων πληροφοριῶν. Αὗται ἀνεφέροντο εἰς τὰς βιβλιογραφικὰς μελέτας εἰς τὰς ὁποίας κατεχωρίσθη πλήρης ἢ βραχεῖα περιγραφή τῆς συγκεκριμένης ἐκδόσεως, εἰς τοὺς ἐντύπους καταλόγους βιβλιοθηκῶν, εἰς τοὺς ὁποίους μαρτυρεῖται ὅτι κατέχουν ἀντίτυπον, εἰς τὰ ἀντίτυπα, τέλος, τὰ ὁποῖα ὁ συντάκτης τοῦ Καταλόγου ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ κατὰ τὰς μακροχρονίους ἐρεῦνας του εἰς ὑπὲρ τὰς τριακοσίας ἐλληνικὰς καὶ ξένας βιβλιοθήκας, δημοσίας, ἐκκλησιαστικὰς ἢ καὶ ἰδιωτικὰς.

Ἡ ὅλη δομὴ τοῦ πρώτου τόμου, εἶναι αὐτοτελής, ἐφ' ὅσον εἰς τὸν δεύτερον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, περιέχεται ὕλη ἐντελῶς διάφορος, εἶναι ἡ ἐξῆς:

Εἰς τὸν πρόλογον περιέχονται ἐξηγήσεις περὶ τοῦ συστήματος συντάξεως τοῦ Καταλόγου, δίδονται ὁδηγίαι διὰ τὴν εὐκόλον χρησιμοποίησιν αὐτοῦ καὶ ἀναλύονται αἱ ἐκ τῆς βοήθειας του ἀπορρέουσαι ὠφέλειαι. Εἰς τὸν κύριον πρῶτον μέρος τοῦ τόμου τὰ βιβλία ταξινομοῦνται κατὰ τὴν κυρίαν αὐτῶν ἀναγραφὴν, δηλαδή κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἢ κατὰ τὸν τίτλον, προκειμένου περὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἀνωνύμως κυκλοφορηθέντων. Ἡ ἐπιλογὴ τῶν στοιχείων ἐπεδιώχθη νὰ εἶναι ἡ ἰδίᾳ περιπου ἡ ὁποία ἰσχύει διὰ τὸν κατὰ συγγραφέα δελτιοκατάλογον τῶν καλῶς ὠργανωμένων βιβλιοθηκῶν, εἰς τὰς ὁποίας, ὡς γνωστόν, ἡ ἔρευνα δὲν ἀντιμετωπίζει ἰδιαίτερα προβλήματα. Εἰς τὸ δεύτερον κύριον μέρος τοῦ τόμου τὰ αὐτὰ βιβλία ταξινομοῦνται καὶ χρονολογικῶς. Ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διάταξις εἶναι βραχυτέρα. Ἀριθμητικαὶ ὅμως παραπομπαὶ ὁδηγοῦν, διὰ πλείονας πληροφορίας, ἐκ τοῦ χρονολογικοῦ εἰς τὸ ἀλφαβητικὸν εὐρετήριον.

Ὁ τόμος ἐμπλουτίζεται διὰ δύο ἄλλων χρησιμωτάτων εὐρετηρίων. Εἰς τὸ πρῶτον περιέχονται τὰ ὀνόματα τῶν τυπογράφων καὶ ἐκδοτῶν, εἰς δὲ τὸ δεύτερον αἱ τοπωνυμιαὶ εἰς τὰς ὁποίας ἐπραγματοποιήθησαν αἱ εὐρετηριασθεῖσαι εἰς τὸν τόμον ἐκδόσεις. Εἰς ἀμφοτέρω τὸ σύστημα μεταγραφῆς εἶναι κοινόν. Ὑπάρχουν, δηλαδή,

βοθητικά παραπομπαι ἐκ τῶν ἐξηλληνισμένων ἢ ἐκλατινισμένων ὀνομάτων τῶν τυπογράφων ἢ τῶν τοπωνυμιῶν, τόσον εἰς τὸ πραγματικὸν ἐθνικὸν ὄνομα αὐτῶν ὅσον καὶ εἰς τὸ ἀντίστοιχον σύγχρονον ξένον τοπωνύμιον. Τὸ δεύτερον μάλιστα ἐκ τῶν δύο εὐρετηρίων εἶναι σύνθετον. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν πόλεων ὑπάρχει πίναξ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν τυπογράφων οἵτινες εἰργάσθησαν εἰς αὐτάς, κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφερόμεθα, παρ' αὐτοῖς δὲ σημειοῦνται καθ' ἕκαστον ἔτος, καὶ διὰ τυπογραφικῶν χαρακτῆρων διαφόρου οἰκογενείας, οἱ αὐξοντες ἀντίστοιχοι ἀριθμοὶ τῶν ἐκδόσεων αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἔτους.

Ἡ ἐκδοσις τοῦ ἔργου τοῦ Θωμᾶ Παπαδοπούλου θὰ ὀλοκληρωθῇ διὰ τῆς δημοσιεύσεως καὶ δευτέρου, ἐπίσης ὀγκώδους τόμου, τοῦ ὁποίου ἡ τυπογραφικὴ ἐπεξεργασία εὐρίσκεται ἤδη εἰς προκεχωρημένον στάδιον. Οὗτος, μετὰ τὴν σύνταξιν τοῦ εὐρετηρίου του, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκτυπώσεως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς, ἀφιέρωσεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν χρόνον, ὀλοκληρὸν ὅσον τοῦ ἐπέτρεπον αἱ ὑπηρεσιακαὶ του ἀπασχολήσεις, χρήματα ἐκ τοῦ ὑστερήματός του καὶ μόχθον πολύν, περιτρίχων καὶ ἐρευνῶν εἰς πάσης φύσεως βιβλιοθήκας, προκειμένου νὰ ἀνασύρῃ ἐξ αὐτῶν ἀντίτυπα λανθανουσῶν ἐλληνικῶν ἐκδόσεων. Παρακολουθῶ ἀπὸ ἐτῶν τὰς διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον προσπάθειάς του καὶ εἶμαι εἰς θέσιν νὰ ἔχω ἰδίαν ἀντίληψιν περὶ τοῦ ζήλου καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως διὰ τῶν ὁποίων διεξάγει οὗτος τὰς ἐρεῦνας του. Δὲν ὑπερβάλλω ἂν εἶπω ὅτι τὸ ἔργον κατέστη σκοπὸς ζωῆς δι' αὐτόν, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ σταδίου προπαρασκευῆς. Πρόκειται περὶ τοῦ δημιουργικοῦ ἐκείνου πάθους ὑπὸ τοῦ ὁποίου διαπνέονται ὅλοι ὅσοι ἐπιδίδονται σιωπηλῶς καὶ ἀνιδιοτελῶς εἰς τὴν πραγματάωσιν ἔργων ὠφελίμων καὶ μεγάλων. Μόνον ἐξ αὐτοῦ ἐρμηνεύεται καὶ ἡ ποσότης τῆς ἀποκομισθείσης συγκομιδῆς. Εἰς πεδῖον ὅπου πρὸ αὐτοῦ εἰργάσθησαν πολλοὶ καὶ δόκιμοι ἐκ τῶν ἐρευνητῶν τῆς νεωτέρας φιλολογίας μας καὶ ἐπὶ συνόλου ἐξ περίπου χιλιάδων «εὐρημάτων», τὰ ἐξ αὐτῶν χίλια καὶ περισσότερα ἀνήκουν εἰς αὐτόν. Πρόκειται περὶ ποσοστοῦ ἀρκούντως ὑψηλοῦ, τὸ ὁποῖον εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ᾔτο ἔτι ὑψηλότερον ἂν, μετὰ τὴν ἀποκτηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἐμπειρίαν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου, τοῦ παρείχετο ἡ δυνατότης νὰ συνεχίσῃ καὶ νὰ διευρύνῃ τὰς ἐρεῦνας του καὶ εἰς χώρους εἰς τοὺς ὁποίους ὁ χρόνος, αἱ βιωτικαὶ ἀπασχολήσεις καὶ αἱ ἀντιζοοὶ περιστάσεις δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ προσπελάσῃ.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅσα σήμερον ἄγνωστα ἢ ἐλλιπῶς γνωστὰ εὐρέθησαν ὑπ' αὐτοῦ, περιγράφονται ἀναλυτικῶς εἰς τὸν δεῦτερον τόμον, κατὰ τὴν χρονολογικὴν διάταξιν ἢ ὁποία συνηθίζεται εἰς τὴν καταγραφὴν τῶν γενικῶν ἐθνικῶν βιβλιογραφιῶν.

Ἀλλὰ περὶ τοῦ δευτέρου τούτου τόμου θὰ ἀπανέλωμεν συντόμως, ἐντὸς τοῦ 1986, ὡς ἐλπίζομεν, ὅτε ἡ τυποτεχνικὴ ἐπεξεργασία θὰ ἔχῃ ὀλοκληρωθῇ.

Ἐν κατακλειῖδι συνοψίζομεν τὰς ἐκ τοῦ εὐρετηρίου τοῦ πρώτου τόμου παρεχομένης ὠφελείας. Ἐν πρώτοις, ἔχομεν εἰς χεῖρας εὐχρηστον πίνακα, διπλοῦν μάλιστα, ἀλφαβητικὸν δηλαδή καὶ χρονολογικόν, ὅλων τῶν ἐκδόσεων αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν μέχρι σήμερον καὶ ἐνετάχθησαν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν βιβλιογραφίαν, ἐκδόσεων αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς τυπογραφίας μέχρι καὶ τῆς ἐκπνοῆς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Οἱ ἐρευνῆται ἄνευ προσωπικῶν χρονοβόρων κόπων εὐρίσκουν συγκεντρωμέναις πληροφορίας τόσον διὰ τὰς μελέτας εἰς τὰς ὁποίας γίνεται ἀναλυτικὴ βιβλιογραφικὴ περιγραφή καὶ ἱστορικὴ διαπραγμάτευσις διὰ τὰ ἐπὶ μέρους παλαιὰ μας βιβλία, ὅσον καὶ διὰ τὰ στοιχεῖα ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἀναζητοῦν ἀντίτυπα βιβλίων ἀπαραιτήτων διὰ τὰ ἐπιστημονικὰ διαφέροντά των. Ἐξ ἄλλου οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐθνικῆς μας βιβλιογραφίας, ἔχοντες ἀνὰ χεῖρας τὸν κωδικοποιημένον τοῦτον πίνακα, δὲν θὰ συναντοῦν εἰς τὸ μέλλον μεγάλαν δυσκολίαν εἰς τὰς ἐθνωφελεῖς προσπάθειάς των διὰ τὴν ἀνέυρεσιν ἀντιτύπων ἑλληνικῶν ἐκδόσεων αἱ ὁποῖαι ἐξακολουθοῦν, παρὰ ταῦτα, νὰ λανθάνουν. Ἡ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς διαπίστωσις τῆς σπανιότητος τῶν εὐρημάτων τους εἶναι δεδομένη.

Διὰ τὴν εὐμέθοδον καὶ πολλαχῶς πολύμοχθον καὶ πολύτιμον κλειῖδα τοῦ πρώτου τούτου τόμου τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας», διὰ τὴν γενναιοτάτην ταύτην διεύρυνσιν τῶν ὁρίων τῆς ἐντύπου παραγωγῆς τῶν Ἑλλήνων, ἔργον μεγάλου μόχθου καὶ μεγίστης εὐθύνης, ὁμολογοῦνται χάριτες εἰς τὸν κύριον Θωμᾶν Παπαδόπουλον, βιβλιοθηκᾶριον τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων.